

ธรรมบรรยาย
ธรรมะจากฝั่ง

พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม)
เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี และ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี
จ.สิงห์บุรี

ผู้มีปณิธานมั่นคง และมีผลงานพัฒนาคนให้สูงด้วยคุณธรรม

พุทธโฆสเถร

42-08

ฝั่ง หรือ แมลงฝั่ง ทุกคนคงรู้จักกันดี เพราะเคยรับประทานน้ำหวานที่มีรสหวาน
อร่อยของแมลงฝั่ง หรือ เคยรับประทานน้ำฝั่งด้วยกันทุกคน สังคมจะอยู่ร่มเย็นได้ด้วย
บุคคลในสังคมนั้นต้องเจริญพระกรรมฐาน นำธรรมะที่ได้จากตัวฝั่งมาสอนใจคน ซึ่ง
ใช้ได้เป็นอย่างดี ธรรมะ ๕ ประการจากตัวฝั่งดังกล่าวได้แก่

๑. ขยันหากิน
๒. บินไม่สูง
๓. รักความสะอาด
๔. ฉลาดสะสม
๕. นิยมสามัคคี

ชนเหล่าใดปลูกป่า คือ ปลูกไม้ดอกและไม้ใบ ปลูกไม้ยืนต้น คือ ให้ได้ที่ร่มเงา
เป็นทาน ขุดบ่อน้ำสร้างน้ำประปาให้ที่พักรับประทาน บัญญัติขอยอมเจริญแก่คนเหล่านั้น
ทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นต้น ให้ข้าวน้ำเป็นทานได้ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าผ่อนท่อน
สไบเป็นทานชื่อว่าให้ผิวพรรณ ให้ยานพาหนะเป็นทานชื่อว่าได้ให้ความสุข ให้แสง
สว่างเป็นทานชื่อว่าได้ให้ดวงตาเห็นธรรม สร้างที่พักอาศัยให้เขาอยู่อาศัยกันเจริญ

พระกรรมฐานเป็นทานชื่อว่าได้ให้ทุกอย่าง เกิดทุก ๆ ภาพ ทุก ๆ ชาติ ย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ อย่างดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ดังกล่าวแล้ว

ให้ทานของเลิศก็ย่อมได้ของเลิศตอบแทน ให้ทานของดีของประเสริฐก็ย่อมได้ของดีของประเสริฐตอบแทน ให้ทานของอันเป็นที่พึงพอใจก็ย่อมได้รับของที่เป็นที่พึงพอใจ ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาชื่อว่าสร้างความเป็นผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ หรือตำแหน่งให้แก่ตัวของตัวเอง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราได้กระทำลงไป ย่อมเป็นเงาสะท้อนย้อนกลับคืนมาหาตัวของเราเอง ฉะนั้นใครที่ฉันนั้นเช่นเดียวกัน ชีวิตท่านจะสูงค่า ถ้าท่านจะไฝ่หาประโยชน์เกื้อกูล ได้สนับสนุนความมีน้ำใจ เอื้ออาทรต่อกันนั่นเอง

มนุษย์ผู้เกิดมาได้คุณค่าคุณธรรมไว้ค้ำจุน พระพุทธพจน์ ท่านกล่าวมาชัดเจนมาก คือ ทานนั่นเอง เกิดเป็นชายควรพยายามเรื่อยไปจนกว่าจะประสบความสำเร็จ ในอนาคตท่านชายทั้งหลายเอ๋ย จงพยายามเถิดประเสริฐแล้ว เกิดมาทั้งที่ชายชาติเชื้ออย่าเหลือวิสัย ชายจริงหญิงแท้ จะเป็นคนแก่ที่น่าบูชา มีประโยชน์ต่อชีวิตของท่านเอง ประโยชน์ย่อมสำเร็จโดยชอบแก่ผู้ทำงานโดยไม่เบื่อง่ายทอด ค่ำของคนอยู่ที่ผลของงานนั้น คนที่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่อาทรเกื้อหนุนตลอดเวลากาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงพุทธพจน์ไว้ว่า ย่อมฉิบหายล่มจมแน่นอนที่สุด

ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยากำลัง อุปสรรคนั้นเป็นยาชูกำลังชีวิตให้เจริญก้าวหน้า โปรดอย่าได้ทอดทิ้ง หดหู่ ท้อแท้ อันธมมด่าว่า จะขึ้นสูงได้ต้องได้ลม ถ้าไม่มีลมได้ว่าขึ้นสูงไม่ได้ ท่านโปรดตีความหมายข้อนี้ให้ได้ปลาที่เป็น ๆ มีชีวิตจะต้องแหวกว่ายทวนกระแสน้ำ ไม่มีปลาตัวใด จะว่ายลงตามกระแสน้ำนอกจากปลาตาย ต้องทนลำบากไปก่อนจึงค่อยสบายในภายหลัง ถ้าเหลือกำลังมากจงช่วยออกปากบอกแขกแบกหาม ความทุกข์ยากความลำบากเป็นครูสอนตัวท่านได้ดี

ท่านสาธุชนทั้งหลาย ถ้าท่านประสบความสำเร็จทุกขียากลำบากมา จะเป็นครูสอนตัวท่านได้ดีที่สุด คนที่ท้อแท้ไม่เคยลำบากไม่มีครู เหงื่อไม่ออกเมื่อยังเป็นเด็กหนุ่ม จะไปออกเป็นน้ำตาเมื่อคราวแก่ เพราะไม่มีสมบัติอะไรจะเหลือแต่ประการใด แม้แต่ข้าวจะกรอกปากก็ยังไม่หายาก อยู่กินอย่างคนรวยจะยากจนเมื่ออายุแก่ อยู่กินอย่างคนยากจนจะร่ำรวยไปจนวันตาย แต่งตัวเหมือนทวดาไม่มีปัญญาหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เกิดเป็นคนก็ต้องทนลำบาก ถึงตักยากก็ต้องอยู่สู้ไม่หนี

ท่านสาธุชน วิกฤตการณ์เช่นนี้อย่าหนี ต้องต่อสู้ต่อไป อดทนสู้ไป สู้ไม่หนี ความทุกข์ยากเป็นครูสอนคนได้ดี ไม่ถึงที่ก็ต้องหัดกัดฟันทน มีเงินทองข้าวของและเครื่องใช้ ใช้จ่ายไปก็ต้องตรองมองเห็นผลอย่าฟุ่มเฟือยเกินไป ยุคใหม่สมัยนี้ขอเตือนท่านสาธุชน ทำบุญก็พิจารณาก่อนทำ อย่าให้มันมากไป ทำพอสมควรพอจะทำได้มองเห็นผลอย่าฟุ่มเฟือย จ่ายมากจะยากจน ประคองตนไว้ให้ถูกทุกขียากไม่มี มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์ มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน เป็นมนุษย์บุรุษไซโคอย่าโศกเศร้า ให้เร่งเข้าสร้างฐานะมาต่อสู้นักก็เอาเขาก็รับประดับชู เป็นเกียรติคู่ความดีศักดิ์ศรีตัว มีความหมายมาก เงินและงานการศึกษาควรหาก่อน อย่ารีบร้อนไปหารักงานจักเสีย ถ้าขาดเงินขาดงานขาดขาดเมีย งานไม่เสียเมียคงมีเงินคงมา ถ้ารักยศรักศักดิ์ศรีฐาน ต้องรักงานไว้ประกันชั้นอาสา ถ้างานลดยศก็ถอยด้วยราคา มีปัญญาอย่าชี้ช่องมือตัว

โบราณท่านสอนว่า รกคนดีกว่ารกหญ้า แต่ถ้าคนขาดคุณธรรมขาดสติปัญญาแล้ว รกหญ้าที่กว่ารกคน อันทางคดลดเลี้ยวป่าเปลี่ยวรก ก็พอโศกถางตายให้หายรก แต่นิสัยคนขี้ปดมักคนโกง ยากจะจรรโลงให้หายโล่งเหมือนทางเตียน อีกคำหนึ่งว่าเลี้ยงคนดีกว่าเลี้ยงหมา ถ้าเลี้ยงคนทรมานปัญญาเป็นอันธพาล สร้างปัญหาหนักอกรกสมอง ก่อควนให้ชาวบ้านเดือดร้อน นอนตาไม่หลับแล้วเลี้ยงหมาดีกว่าเลี้ยงคน เลี้ยงหมาก็ยังได้อาศัยเฝ้าสมบัติเวลาหลับ หรือ เวลาออกไปธุระนอกบ้าน เราเลี้ยงหมา

ได้เฝ้าสมบัติ ขอจงตัดสินใจให้เข้าที่ดีกว่าเลี้ยงสัตว์หมูไฟรี ซึ่งคอยหาช่องทางทำลาย
เรา

จะเลี้ยงคนเลี้ยงสัตว์นั้นไม่ว่า ขอจงอย่าเลี้ยงไว้ให้ไร้ผล เลี้ยงคนและสัตว์หัด
บ้างอย่าห่างตน จะได้ผลคุ้มค่าพอใจ อันเสื่อสิ่งหึงค่างและข้างแสด บุกรุกแดด
หญ้าคาในดงป่า นำมาเสริมเติมตัดหัดกายา ค่อยสูงค่าพาโชคโรคทางกาย

โบราณท่านสอนไว้อีกว่า จงเอาเยี่ยงกาแต่อย่าเอาอย่างกา ธรรมดานกกา หรือ
อีกานั้น มันตื่นแต่เช้ามีด รู้สึกว่ามันจะตื่นก่อนสัตว์ทุกชนิดในบรรดาสัตว์ที่หากินยาม
เช้า ท่านจึงสอนให้เราดูเยี่ยงมันแต่อย่าเอาอย่างมัน เอาเยี่ยงมันได้คือตื่นแต่เช้ามีด
แต่อย่าเอาอย่างมันเพราะสันดานของอีกา ถึงมันจะตื่นแต่เช้ามีดก็จริง แต่มันไม่ได้หา
กินโดยสุจริต ด้อม ๆ มอง ๆ ลักของเขา เวลาคนเขาเผลอแล้วเมื่อใด ได้โอกาสก็ฉวย
ลักกายตัวไป เหมือนคนบางประเภทที่มีสันดานโสโครกที่มักทำนาบนหลังคน เผลอ
ไม่ได้ประมาทไม่ได้ต้องคอยระมัดระวัง แม้เวลาจะหลับจะนอนก็ต้องระแวงระวัง
หลับไม่สนิทติดกาย

พระพุทธองค์ยังทรงตำหนิคนประเภทนี้ว่าคนที่มีสันดานโสโครก มักเห็นแก่ได้
คนพวกนี้ไม่ได้ด้วยเล่ห์ต้องเอาด้วยมนต์ ไม่ได้ด้วยกลก็ต้องเอาด้วยคาถา หามาโดย
สุจริตไม่พอต่อความต้องการ ไม่สมอยากสมหิวเพราะใจมันเป็นเปรต เป็นผีหิวอยู่
เรื่อยไป เอาได้ทุกอย่าง ทำได้ทุกอย่าง ลักปล้นจี้โกงทุกอย่าง มีจิตวิปลาสขาด
ยางอายุ

ตำนานของพระพุทธศาสนา ท่านเล่าไว้ว่าเปรตนั้นมีร่างกายใหญ่โต ท้องโตเท่า
ภูเขา ปากเท่าภูเขม กินอาหารกินเท่าไรก็ไม่รู้สึกอิ่มสักที เพราะท้องมันโต ปากมันเท่าภู
เขม แต่ก็ยังดิ้นยังมีส่วนเกินเหลือเอาไว้เผื่อแผ่ให้คนอื่นเขาบ้าง แต่เปรตในหัวใจคน

ยุคนี้สมัยนี้ไม่ไหวเลยกินไม่เลือก เขากลิ่นลงไปได้แล้วเอาไปซ่อนไว้ในห้องได้ เขาคง
กลิ่นไปนานแล้ว เราคงไม่มีโอกาส ไม่มีกรรมสิทธิ์จะอยู่กับเขาได้แล้ว ณ บัดนี้ฉันได้ก็
ฉันนั้น เป็นอย่างนี้แล้ว ขอเทวดาฟ้าดินโปรดดลบันดาล ขอให้คนพวกนี้กลิ่นโลกเข้าไป
ไปย่อยในกระเพาะอาหารเลย ข้าขอส่วนแบ่งไว้ให้ได้มีโอกาสไว้ได้อยู่ดูโลกเถิด

โบราณท่านสอนไว้ดีกว่า อย่าเอาอย่างแมลงวัน ธรรมดาแมลงวันเป็นสัตว์ที่มี
สันดานโสโครกชอบลู่บ ๗ คำ ๗ ใต้ตอมแต่ของสกปรก แตกต่างจากแมลงผึ้งราวฟ้า
กับดิน ผึ้งหรือแมลงผึ้งทุกคนคงรู้จักดี เพราะเคยกินน้ำหวานที่มีรสหวานอร่อยของ
แมลงผึ้ง หรือ เคยกินน้ำผึ้งด้วยกันทุกคน

นำมาคิดเป็นธรรมะสอนใจคนได้ ๕ ประการ เป็นธรรมะของผึ้งคือ

๑. ผึ้งขยันหากิน
๒. บินไม่สูง
๓. รักความสะอาด
๔. ฉลาดสะสม
๕. นิยมความสามัคคี

พระพุทธพจน์ยังสอนเตือนว่า เกิดเป็นคนอย่าลืมนย่อหยิ่ง โปรดอย่าลืมนว่า
ไม้สูงเกินต้นมักโค่นเพราะลมบน คนสูงเกินคนมักจะทนอยู่ลำบาก ตัวผึ้งนั้นไม่มี
สันดานขี้เกียจ ขยันหากินทุกตัว ถ้าตัวไหนขี้เกียจไม่บินออกไปหากิน จะถูกผึ้งตัวอื่น
รุมต่อยจนตาย ตัวผึ้งบินไม่ต่ำนักและไม่สูงจนเกินไป นำมาคิดเป็นธรรมะสอนใจคน
ได้ คือเกิดเป็นคนนั้นอย่ามักใหญ่ใฝ่สูงจนเกินไป จงหอง พองชน ช่มคนอื่นอวดดี
อวดเด่นเกินมนุษย์มากไป และตัวผึ้งรักความสะอาด นำมาคิดเป็นธรรมะสอนใจคน
คือ เป็นคนนั้นต้องรักษาความสงบเรียบร้อย จะยืน หรือ จะเดิน จะนั่ง จะนอน จะกิน

ก็ต้องสะอาดเรียบร้อย อย่าสกปรก จะนุ่มนวล จะบัวนน้ำลาย จะคายน้ำมูก จะถ่าย อุจจาระปัสสาวะ ต้องมีสติเรียบร้อย ภาวน้ำด้วย ช่วยกันสร้างความสะอาด คือ เลือก ที่เลือกทาง ตลอดถึงที่หลับที่นอนด้วย ช่วยกันดูแลความสะอาด ถ้วยโอชามต้อง สะอาดเรียบร้อย

ตัวฝั่งฉลาดสะสมคือ สะสมอาหาร และน้ำหวานไว้เลี้ยงตัวมันเอง เลี้ยงลูกอ่อน เป็นเวลาแรมปีสะสมไว้มากเพียงพอ แถมมนุษย์เดินดินกินของไม่เลือกยังไปแย่งมัน กินอาหารของมันมา มีหน้าซ้ำยังฆ่าเจ้าทรัพย์ตายเกลื่อนอย่างน่าอนาถ แถมเจ็บใจ เสียเหลือเกิน เราเป็นมนุษย์อย่าให้แพ้ตัวฝั่ง หากทรัพย์สิ้นเงินทองโดยขยัน ประหยัด มัธยัสถ์ ในยุคใหม่สมัยนี้อย่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยนัก รอบคอบในการใช้การจ่ายหัดกิน น้อย ๆ ใช้น้อย ๆ แล้วทรัพย์สิ้นจะได้มีส่วนเกินพอกพูนขึ้น ๆ จนเหลือใช้ เหลือจ่ายไป เอง

นอกจากนี้ตัวฝั่งนิยมความสามัคคี จะอยู่รวมกันเป็นฝูงเป็นหมู่คณะ ช่วยกัน สร้างบ้านหรือรังมันทำงาน คือ หาอาหารช่วยกันทำความสะอาดรัง ช่วยกันเลี้ยงลูก อ่อน ไม่ผิดอะไรกับคน ตัวไหนขี้เกียจจะถูกฝั่งตัวอื่นรุมต่อยจนตายทุกตัว ฉะนั้นพวก เราผู้เป็นมนุษย์ทั้งหลายเอ๋ย ได้คติธรรมจากตัวฝั่งแล้วให้นำมาคิดสอนใจตัวบ้าง โดยเฉพาะข้อที่ ๕ สามัคคี รักกัน ๆ รักพ่อ รักแม่ รักพี่รักน้อง ประองดอง ความสามัคคี อย่างทะเลาะวิวาทกันเลย ยุคใหม่นี้รักญาติพี่น้องของตัวเอง รักเพื่อนร่วมบ้าน ร่วม โรงเรียน เพื่อนร่วมโรงงาน เพื่อนร่วมบริษัท รักเพื่อนร่วมครูบาอาจารย์ ตลอดถึงรัก เพื่อนร่วมประเทศชาติ รักประเทศชาติบ้านเมืองของตัวเอง รักกันดีกว่าชังกัน ถึงคราว ผิดพลาดรู้จักให้อภัยกันนะ ให้ถือคติที่ว่า รักก็อย่าไปรักทั้งหมด ให้เหลือไว้เกลียดกัน บ้าง เกลียดชังก็อย่าเกลียดกันทั้งหมด ให้เหลือไว้รักกันบ้าง เดียวจะมองหน้ากันไม่ สนิท

ท่านสาธุชนทั้งหลายเอ๋ย คนเราบางเวลามันน่ารักจริง ๆ บางเวลามันก็น่าเกลียดพิลึก น่าชังบางเวลาแบ่งใจไว้นะ เตรียมใจไว้รับทั้ง ๒ อย่าง อย่าไปรักทั้งหมด อย่าไปเกลียดทั้งหมด ยุคใหม่สมัยนี้เราช่วยเขาได้มาก เขาก็รักเรามาก เราช่วยเขาได้น้อย เราก็รักเขาน้อย ยังไม่ได้ช่วยใครเขาก็ยังไม่รักเราเลยนะ ไม่มองหน้าเราเลยนะ เต็มวันคนขาดคุณธรรม ไม่มีหลักธรรมของฝั่งดังกล่าวมา เห็นแก่ตัวจริง ๆ มักได้ มักง่าย ขาดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

ชีวิตจะรุ่งเรือง หรือ เรืองรุ่ง จะทำสิ่งใดได้ประโยชน์ไฉตถิผล ถ้ารู้จักใช้ธรรมะที่ได้จากตัวนี้จะช่วยให้โลกได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้า ถ้าท่านไม่เจริญพระกรรมฐาน ท่านจะไม่รู้ธรรมะ ๕ ประการคืออะไร ท่านจะพึ่งตัวเองได้ประการใดหรือ ท่านจะก้าวหน้าได้อย่างไร ธรรมะช่วยให้โลกได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขกันถ้วนหน้า ท่านต้องเจริญพระกรรมฐาน เอบุญมาใส่ใจถึงจะถูกทาง

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตรัสประกาศให้รักสมัคธรรม ถ้าเราไว้รักสมัคธรรม จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล แม้ชาติย่อยยับอัปยศ ประชาชนจะเป็นสุขได้อย่างไร ผู้มีอิทธิญาพยาบาท ใจสะอาดสิ้นทุกข์เป็นสุขหนา ผู้มีจิตเต็มเปี่ยมด้วยเมตตา ประชาชนทั่วหล้าสาธุการ อันนี้ก็เป็นเรื่องจำเพาะตัว เพราะฉะนั้นท่านสาธุชนทั้งหลายที่มาเจริญพระกรรมฐานก็ต้องการจุดนี้ ท่านมาปฏิบัตินี้ อย่างทำจุ่ม ๆ จำ ๆ มันไม่เกิดประโยชน์ไฉตถิผลแต่ประการใด บางคนมาบอกจะมา ๗ วัน อยู่ได้ ๒ วัน หนักกลับไปแล้ว เสียสัจจะ ตรงนี้สำคัญมาก ระวังอย่าให้เสียสัจจะ บางคนโทรศัพท์บอกให้หาห้องดี ๆ ขนาดปลัดกระทรวงรัฐมนตรีจะมา โทรมาอย่าจนดี ๒ ยังโทรมาอีกบอกเจ้านายจะมาช่วยต้อนรับหน่อย ส้วมชักโครกมีไหม ห้องแอร์มีไหม ต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้ อาตมาอยากจะหนีไปเลย อย่างนี้ขอถามหน่อยเป็นแมลงวันหรือผึ้ง

ท่านทั้งหลายเอ๋ย อย่างง่ายมาสร้างบุญกุศล พระพุทธเจ้าเป็นจักรพรรดิ พระองค์เสียสละราชสมบัติเงินทองห้องพระคลังมากมาย ออกไปบรพชาเพื่อไปเอาวิชามาให้เรา วิชานี้คือ วิชาแก้ปัญหาชีวิต วิชาแก้ปัญหาทุกข์ ท่านได้ใช้เวลาเรียนถึง ๑๖ ปี ไม่มีครูอาจารย์ ต้องไปฝึกเอาเองในป่า ไปเรียนวิชาเหาะเหินเดินอากาศ แหกดินได้ กลับไปที่เสียอีก ไทรศัพทมาที่วัดอัมพวันมาบังคับให้เราหาห้องพักดี ๆ วัดเราก็เลยกลายเป็นโฮเต็ลไปแล้วหรือนี้ มาวัดมาปฏิบัติธรรม ให้กินน้อย นอนน้อย พุดน้อย ทำความเพียรให้มาก ขนาดนายพล เขายังมาช่วยล้างชาม เอ่ยชื่อก็ได้เดี๋ยวกี่มาแล้ว พลโทวิชาล ธนรักษ์ ล้างชามทุกวัน ไม่เห็นถือตัว แต่นี่ขนาดเป็นนายหมื่นนะ ให้อาตมาหาห้องดี ๆ ห้องต้องสะอาด แหมพวกแมลงหวี่แมลงวันนี่ชอบห้องสะอาด เสียใจด้วยมาบังคับเรา มาเลย แม่มา มาเลยพ่อมา ตะวันจะสาย สายบัวจะเน่า พายแม่พายเดี่ยวจะสาย สายบัวจะเน่า เข้าใจคำนี้ไหม พายได้อย่างไร โขไม่แก้ ลูกบุญแจ่มไม่ไข พายติดโซพายได้อย่างไร ไม่ได้อะไรเลยพวกนี้

อันทรัพย์สินและถิ่นฐาน ทั้งบ้านช่องอีกเงินทองไร่นามหาศาล เป็นสมบัติของตัวได้ชั่วคราว จะต้องผ่านจากกันเมื่อวันตาย ส่วนความดีมีความสัตย์สมบัติแท้ ถึงตัวแก่กายดับไม่ล้มหาย จะสถิตติดแน่นแทนร่างกาย ถึงตัวตายชื่อยังอยู่เชิดชูเออย

ขอฝากคติธรรม ปฏิบัติพระกรรมฐานดีที่สุดในขณะนี้แล้ว ชีวิตนี้จะมีค่าเพราะทำเวลาให้มีคุณ คุณสมบัติประจำชีวิต คือ สุจริตประจำใจ ความเจริญทางวัตถุ ยั่วยุให้คนลืมตัว อย่าเป็นทุกข์ในสิ่งที่เสียไป จงพอใจในสิ่งที่มีอยู่ พระดังอาจจะไม่ดี พระดีอาจจะไม่ดัง ความขยันเป็นคุณสมบัติของคน ความอดทนเป็นสมบัติพระ ขอฝากคติธรรมไว้พอสมควรแก่เวลา ขอยุติการแสดงธรรมไว้แต่เพียงนี้ ขอให้ตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริง ชีวิตท่านจะไม่อับเฉาจะไม่เบาปัญญา ชีวิตท่านจะรุ่งโรจน์โชตินาการ..